

кандидат філологічних наук,
професор кафедри англійської
філології та перекладу
Київського університету
імені Бориса Грінченка

магістр, спеціальність «Філологія
англійська (мова та література)»
Київського університету
імені Бориса Грінченка

ВЛАСНІ ІМЕНА В АНГЛОМОВНІЙ ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Власні імена, будучи невід'ємною частиною фонових знань про мову і культуру, несуть не тільки лінгвістичну, а й культурно-історичну, лінгвокраїнознавчу інформацію, що обумовлює підвищений інтерес до них у межах лінгвокультурології. Власне ім'я як одиниця мови служить для номінації об'єктів соціальної дійсності, має здатність накопичувати екстралінгвістичну інформацію свого денотата, яка в результаті логічних процедур аналізу й узагальнення може ставати частиною семантики власного імені [14]. Вивчення власних імен дозволяє проникнути в систему цінностей різних лінгвокультурних спільнот, яка знаходить відображення в національній мовній картині світу. Власні імена, що утворюють у мові великий пласт лексики, привертають увагу вчених вже дуже давно. Своєрідність власних імен дозволила виділити їх вивчення в окрему науку – ономастику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз теоретичної літератури з антропоніміки, що є розділом ономастики, свідчить про глибокий інтерес лінгвістів до походження і функціонування власних імен. Питанням семантики та стилістичного функціонування антропонімів присвячені роботи К. Зайцевої [8], О. Живоглядова [7], в яких простежується історична динаміка англійської антропонімічної системи. Власні імена як культурно-історичну категорію мови вивчають багато сучасних науковців. Наприклад, порівняльний аспект зацікавив В. Ражіну [16]. У дослідженнях С. Гарагулі [4] особлива увага приділяється дослідженню антропонімічної прагматики й ідентичності індивіда на матеріалі англійських антропонімічних одиниць, пропонується методологія системного опису власних імен. А. Вежицька [3] зробила свій внесок у вивчення антропонімів з погляду когнітивізму, використовуючи у своєму дослідженні теорію прототипів. О. Леонович [12] розглядає особливості вживання і функціонування англійських власних імен з позицій лінгвокультурології. У дослідженні О. Кисіль [10] приділяє увагу конотативним аспектам семантики власних імен і їх зв'язкам із мотивами надання імені, на матеріалі німецької мови. Дослідження А. Баха [17] присвячені історії розвитку та структурно-семантичним особливостям сучасних німецьких імен.

Одним із перших в Україні розпочав ономастичні дослідження український слов'язознавець Я. Головацький. Проблеми ономастики у своїх наукових працях успішно досліджував О. Бертє-Делагард, а на початку 20 ст. – українські історики О. Лазаревський, В. Ляскоронський, Л. Падалка, М. Арандаренко, М. Астряб, О. Андріяшев. Також дослідниками ономастики були: О. Компан, П. Чучка, С. Бевзенко, Ю. Карпенко, І. Борисюк, О. Стрижак, І. Железняк, Є. Отін, Ю. Кругляк, А. Коваль, Б. Ляшук, П. Зборовський, М. Янко, О. Данилюк, Т. Громко, М. Калінкін, Е. Магазаник, М. Мельник.

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження обумовлена значним інтересом сучасного мовознавства до проблем ономастики, тобто до вивчення власних імен, що зумовлено, зокрема, розвитком антропоцентричної парадигми мовознавчої науки. Хоча специфіка власних імен вже значною мірою усвідомлена, однак ще залишаються не зовсім дослідженими їхні окремі групи, пов'язані з особливостями їх значення та комунікативно-функціональних характеристик. Актуальним у руслі сьогоденної лінгвістики є комунікативно-когнітивний підхід до вивчення власних імен і їх функціонування в тексті. Таку проблематику досліджували С. Співак, С. Ярова, Л. Лазаренко, Л. Гнаповська, О. Суперанська, О. Пефтієв.

Мета статті. Головною метою статті є аналіз «промовистих» власних прізвищ та імен, їх характеристика, роль і функції в художньому тексті.

Ономастика – розділ мовознавства, який вивчає всі власні імена, історію їх виникнення, розвитку та функціонування, також поширення і структури власних імен у мові й мовленні в літературній і діалектній сферах. «Ономастика складається із двох основних розділів: антропоніміки – розділу лексикології (ономастики), який вивчає власні імена людей, і топоніміки – науки про географічні назви. Також до них належать космоніми (назви зон космічного простору), теоніми (назви божеств), зооніми (прізвиська тварин), астроніми (назви небесних тіл), хрононіми (назви відрізків часу, пов'язані з історичними подіями), ідеоніми (назви об'єктів духовної культури) тощо. Усі зазначені назви вивчаються спеціальною наукою ономастикою» [5].

О. Попов стверджує, що сучасна ономастика – це комплексна наукова лінгвістична дисципліна, яка має своє коло проблем і методів. Ономастичні дослідження допомагають вивчити шляхи міграції окремих етносів, виявити місця їх попереднього проживання, визначити стародавній стан окремих мов, мовні та культурні контакти різних етносів [15].

Добре відомо, що під час вибору імені для свого персонажа письменник звертає увагу на його фонемний і морфемний склад, які здатні передати додатковий емоційно-експресивний відтінок. Водночас автор орієнтується на реальний іменник, загальноприйняту в культурі формулу, за допомогою якої можна передати інформацію про національний, віковий, соціальний стан героя. Крім того, склад і поєднання антропонімів залежать від соціальних поглядів і естетичної позиції автора художнього твору, від загальної культури письменника і культури того середовища, в якому живуть персонажі.

Дослідники неодноразово зазначали, що в художньому творі всі антропоніми, насамперед, виконують стилістичну функцію, беручи участь у створенні образу. Письменник обирає або створює власні імена і прізвиська персонажів відповідно до образної системи твору, художнього задуму, стилю, жанру. Вони можуть мати помітно виражене смислове навантаження, незвичайний звуковий образ. Деякі імена героїв художніх творів завдяки своєму звучанню можуть викликати як симпатію, так і глузування, навіть огиду. Власні імена повинні бути стилістично правильними й точними, відповідати всьому духу, ідеї, цілям твору, мати характерний колорит, а іноді й спеціальний сенс, особливе значення, в якому виражена авторська ідея.

Насамперед варто зауважити, що власні імена – це об'єкт ономастики, лінгвістичної науки, і, за визначенням М. Блоха, це «слово або словосполучення, яке служить для виділення іменованого об'єкта серед інших об'єктів для його індивідуалізації та ідентифікації» [2, с. 105].

Питання про значення власних імен досі залишається одним із найбільш гострих у дослідженнях з ономастики. Існують різні теорії семантики власних імен. Д. Єрмолович умовно поділяє лінгвістичні концепції власних імен на три групи, за ставленням учених до теорії Дж. Мілля, згідно з якою, власні імена не мають значення, бо є «відміткою, яку ми зв'язуємо у своєму розумі з ідеєю предмета». До них належать: 1) теорія розрізняльної форми; 2) теорія попереднього знання; 3) теорія мовної індивідуалізації [6, с. 13].

Власні імена в художніх творах виконують низку функцій, а саме: ідентифікаційну, описову та вказівки на культуру, до якої належить персонаж. Усі вони є різновидами інформаційної функції [21, с. 184–185]. Ім'я вирізняє героя з-поміж інших, а деякі з імен характеризують героїв безпосередньо. Імена, які характеризують героїв, О. Калашніков називає характерніми чи «значущими іменами» [20]. Однією з ознак характерніми є загальна основа, що є частиною імені чи цілим ім'ям, яке своєю формою нагадує «звичайне» слово. Якщо така загальна основа характеризує (подає означення) носія імені, то вона стає значущим елементом імені, тоді його можна назвати характернімом або «промовистим» ім'ям. «Промовисті» імена (англ. *token, speaking, tellingnames* або *charactonyms*) – це вид антономазії, що досить поширений в англійській мові, і полягає у використанні загальних назв у ролі імен або прізвищ літературних персонажів [19].

Як зазначає Л. Щетинін, «обираючи з арсеналу загальнонародної мови імена, прізвиська, прізвища своїх героїв, автор не обмежується тільки наявністю вірного зразка. Кожне літературне ім'я отримує при «народженні» певне стилістичне навантаження, мета якого – зробити більш виразною фігуру названого таким ім'ям героя [18].

Класифікуючи імена літературних героїв за їх стилістичною функцією у творі, Л. Щетинін виділяє такі групи імен:

1. Нейтральні імена, привласнення яких найбільш типово для головних героїв англійської літератури. Найбільш характерний тип – місцеві імена, утворені із прізвищ: Forsythe, Dombey, Copperfield.

2. Описові (такі, що характеризують) імена, які містять пряму або опосередковану характеристику їх носіїв: Sir Dedlock, Headstone, Oxhead, Rasehellfrida.

3. Пародійні імена, серед яких автор виділяє імена-стереотипи, стилістична функція яких – вираження масовості, стереотипності. Ч. Діккенс широко використовував такі імена (Bleak House): Boodle, Duffy.

4. Асоціативні імена, які своєю зоровою та звуковою формою викликають у читача асоціації, уточнюють і поглиблюють характеристику персонажів: Miss Flite, Murdstone, Містер Toots, Mrs. Pipchin.

В епоху класицизму автори часто запозичували або створювали літературні імена на основі класичних мов (латинської та грецької): Clarissa, Evelina. Класичні власні імена часто запозичувалися разом із персонажами із грецької, римської та біблійної міфології: Adam, Eve, Gabriel, Faun.

Для комедії характерні імена, подібні якостям персонажа: Lord Aimwell – «добра мета»; Lady Touchwood – «як би не було чого».

Автори сентиментальних романів наділяють своїх героїв мелодійними, звучними власними іменами: Pamela, Clarissa, Tristan. Характеризуючі етимологічні імена даються тільки негативним героям: Lovelace.

В епоху романтизму наявні дві прямо протилежні тенденції: в одних творах ми зустрічаємо реальні імена (Robinson Crusoe), інші відрізняються екзотичною антропонімією (Rowena).

На перший план у письменників-реалістів виходить документалізм власних імен. Дж. Роу зазначає, що майже всі імена і прізвища персонажів Ч. Діккенса взято з життя: Twist (*twisted* – крутитися навколо, тобто бути використаним), Fagin (прізвисько справжнього злочинця Ikey Solomon, який був відомий тим, що навчав дітей кишеньковим крадіжкам), Sikes (ім'я справжнього злочинця James Sikes, який мав прізвисько Пекло і Лютя). Інколи Ч. Діккенс користувався іменем-протонімом, замінюючи всього одну літеру в реальному імені (Edwin Drood від Edwin Trood, Toots від Teets). Власне ім'я й образ зливалися в нього в одне ціле: сер Morbury Dedlock (несе в собі натяк на *mort* фр. – «смерть», *bury* – «хоронити» та *deadlock* – «глухий кут»).

Неперевершеним майстром імен і прізвищ залишається В. Теккерей. У нього існує багато прикладів прозорих імен: Charles Honeyman, місіонер Silas Hornblower, або таких, що етимологізуються з контексту: пастор Felix Rabbits від лат. *felix* – «щасливий» і *rabbit* – «кролик» (у пастора було 14 дочок). В «Ярмарку марносластва» В. Теккерей хитромудра Беккі недаремно носить прізвище Sharp (англ. *sharp* – «спритний, хитрий, продувний»).

У творах великих письменників немає дрібниць: все продумано, кожне слово стоїть на своєму місці й виконує певні функції. Власні імена не становлять винятку. Їм часто відводиться роль своєрідних, дуже лаконічних – в одному слові – характеристик. Адресант під час вибору власних імен звертає особливу увагу на їхню фонеміку, морфеміку й експресивний потенціал. Підбираючи імена, автор орієнтується на реальний іменник, загальноприйняту формулу, за допомогою якої можна передати інформацію про соціальний, національний, віковий статус названого персонажа. Селекція антропонімів залежить від соціальної та естетичної позиції автора художнього тексту, його загального рівня культури і від середовища, в якому живе персонаж [1]. Роль «промовистих» імен у художній літературі спрямована на визначення та називання персонажа, передачу додаткової інформації про нього, вираження почуттів і особистого ставлення автора до такого персонажа. Наприклад, такі власні імена, як: Becky Sharp, містер Backbite, Mic Careless, леді Deadline, містер Murdstone, по-перше, містять коротку характеристику, а по-друге, вказують на презирливе, негативне ставлення автора до них [11].

Утворюються «промовисті» прізвища й імена за допомогою основи (common stem), яка є частиною імені або цілим іменем [9]. Створюючи їх, автори здебільшого використовують іменники або прикметники, рідше – дієслова, водночас інколи залишають графічну форму деривата, наприклад, містер Snake [22] походить від іменника *snake* (гадюка, змія). Іншим прикладом може бути прізвище містера Credulous [22], що етимологічно пов'язане із прикметником *credulous* – «довірливий». Містер Backbite [22] походить від дієслова *to backbite* – «лихословити». Утім присутності однієї лише комічної основи недостатньо для того, щоб прізвище або ім'я стало «промовистим», адже така основа повинна виконувати ще й характеристичну функцію. Інакше кажучи, прізвище або ім'я перетворюється з «мовчазного» на «промовисте» тільки тоді, коли людина-носіє такого прізвища чи ім'я має позитивні або негативні риси характеру чи якості, які таке прізвище чи ім'я в собі несе.

«Промовисті» прізвища за своєю структурою можуть бути простими та складними [11]. До простих належать такі прізвища, значення яких можна зрозуміти, володіючи мінімальним словниковим запасом. У створенні складних «промовистих» прізвищ простежується творчий підхід автора. Для того, щоб досягти потрібного ефекту, різні письменники змінюють форму слова, привносять щось нове, додаючи емоційного забарвлення. Тому лише виділивши кореневі основи й афікси, з яких складаються «промовисті» імена, можна простежити їх семантичну еволюцію і правильно зрозуміти наміри автора.

Отже, створення «промовистих» прізвищ та імен здійснюється за допомогою комбінування таких різноманітних методів і прийомів, як конверсія, деривація та поєднання основ. Для англійської стилістичної антропонімії небайдуже і звучання імені. Зазначене характерно як для прози, так і для поезії, і проявляється в численних випадках алітерації імен. Наприклад, в англійському дитячому фольклорі: Simple Simon, Hector Protector тощо. У Ч. Діккенса зустрічаємо імена: Dingley Dell, Boffin's Bower. С. Лікок часто користувався згаданим прийомом: Jack Jackal, Madeline Meadowlark тощо. Алітерація надає іменам великої експресивності, робить їх легко запам'ятовуваними, викликає необхідні асоціації.

Література:

1. Бережна М. Антропонімія дитячої літератури жанру фентезі // Запорізький національний університет. Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2007. – № 27. – С. 142–148.
2. Блох М. Имена личные в парадигматике, синтагматике и прагматике // М. Блох, Т. Семёнова. – М. : Готика, 2001. – 194 с.
3. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – М. : Наука, 1996. – 465 с.
4. Гарагуля С. Имя личное как культурно-историческая категория современного английского языка : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / С. Гарагуля ; Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова. – М., 2000. – 47 с.
5. Ганич Д., Олійник І. Словник лінгвістичних термінів / Д. Ганич, І. Олійник. – К. : Вища школа, 1985 – 360 с.
6. Ермолович Д. Функционально-семантическая основа индивидуализирующих знаков : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.01.01 «Русская литература» / Д. Ермолович ; Московский государственный лингвистический университет. – М. : Московский государственный лингвистический университет, 1981. – 27 с.
7. Живоглядов А. Семантико-стилистический потенциал английской ономастики : автореф. дис. ... канд. филол. наук. / А. Живоглядов. – М., 1987. – 16 с.
8. Зайцева К. Английская антропонимия и ее стилистическое использование : автореф. дис. ... канд. филол. наук / К. Зайцева – Одесса, 1979. – 20 с.
9. Калашников А. Способы передачи значимых фамилий при переводе художественной литературы / А. Калашников // Ученые записки РОСИ. Серия «Лингвистика. Межкультурная коммуникация. Перевод». – 2004. – № 5. С. 188–200.
10. Кисель О. Коннотативные аспекты семантики личных имен : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.16 «Теория языка» / О. Кисель ; Челябинский государственный университет. – Челябинск, 2009. – 24 с.
11. Кухаренко В. Имя заглавного персонажа в целом художественном тексте // Русская ономастика : сб. научн. тр. – Одесса, 1984. – С. 109–117.
12. Леонович О. В мире английских имен / О. Леонович. – М. : АСТ, Астрель, 2002. – 160 с.

13. Петрова Е. Пределы структурно-семантического развертывания антропонимов в современном английском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук / Е. Петрова. – Л., 1985. – 32 с.
14. Попов А. Географические названия : Введение в топонимику / А. Попов – М. : Наука, 1985. – 181 с.
15. Ражина В. Ономастические реалии : лингвокультурологический и прагматический аспекты : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / В. Ражина ; Педагогический институт Южного федерального университета. – Краснодар, 2007. – 38 с.
16. Суперанская А. Общая теория имени собственного / А. Суперанская. – М., 1973. – С. 30.
17. Щетинин Л. Слова. Имена. Вещи / Л. Щетинин. – Ростов-на-Дону : Издательство Ростовского государственного университета, 1966. – 219 с.
18. Galperin I. Stylistics / I. Galperin. – Издание 2-е, испр. и доп. – М. : Высшая школа, 1977. – 332 с.
19. Kalashnikov A. Translation of Charactonyms from English into Russian / A. Kalashnikov // International Council of Onomastic Sciences ONOMA. – 2005 [Electronic source]. – URL : <http://www.translationdirectory.com/article1119.htm>.
20. Nord C. Proper Names in Translations for Children : Alice in Wonderland as a Case in Point / C. Nord // Translators' Journal. – 2003. – № 48. – P. 182–196 [Electronic source]. – URL :
21. <http://www.erudit.org/revue/meta/2003/v48/n1/006966ar.pdf>.
22. The Merriam-Webster Pocket Dictionary of Proper Names /Comp. by G. Payton. – NY, 1972.

Анотація

**А. МИХАЙЛОВСЬКА, Г. ЧЕСНОКОВА. ВЛАСНІ ІМЕНА
В АНГЛОМОВНІЙ ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ**

Стаття присвячена аналізу «промовистих» імен і прізвищ. Розглядаються їхні основні характеристики за різними класифікаціями, їхнє походження, роль і функції в художньому тексті.

Ключові слова: власні імена, ономастика, «промовисті» імена та прізвища, антропоніми.

Аннотация

**А. МИХАЙЛОВСКАЯ, Г. ЧЕСНОКОВА. ИМЯ СОБСТВЕННОЕ
В АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ**

Статья посвящена анализу «красноречивых» имен и фамилий. Рассматриваются их основные характеристики по разным классификациям, их происхождение, роль и функции в художественном тексте.

Ключевые слова: собственные имена, ономастика, «красноречивые» имена и фамилии, антропонимы.

Summary

**A. MYKHAILOVSKA, H. CHESNOKOVA. PROPER NAME
IN ENGLISH LITERATURE**

The article is dedicated to the analysis of speaking names and surnames. Their main characteristics according to different classifications, in particular their origin, role and functions in the text.

Key words: proper names, onomastics, “speaking” names and surnames, anthroponyms.